

יוצאים עם נתונים

**שנתון יוצאות ויוצאי
החברה החרדית**

תקציר

2024

עורכים: צביקה דויטש ואדר אניסמן

עורכים ✍️

צביקה דויטש ואדר אניסמן

עריכת טקסט: קרן גליקליך | עיצוב גרפי: שירה אלק

לציטוט 📄

צביקה דויטש ואדר אניסמן (עורכים), יוצאים עם נתונים 2024, ירושלים: יוצאים לשינוי, 2024.

כל הזכויות שמורות לעמותת 'יוצאים לשינוי'
רח' הרברט סמואל 2, ירושלים

מבוא

השנתון **יוצאים עם נתונים** שם לו למטרה להציג תמונה מייצגת, השוואתית ומקיפה של יוצאי החברה החרדית (המכונים גם "חרדים לשעבר") בכל האמור במאפייניהם הדמוגרפיים, ההשכלתיים והתעסוקתיים. עד כה המידע המחקרי עליהם היה מוגבל, שכן מלבד הנתונים שפורסמו בשנתון זה בשנים האחרונות בהתבסס על מאגרי הנתונים המייצגים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כמעט שלא פורסמו נתונים מייצגים על יוצאי החברה החרדית, והמעט שפורסם אינו מציג תמונה מקיפה והשוואתית של מאפייניהם. שנתון זה בא למלא את החסר באמצעות ניתוח נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והשוואת המידע על יוצאי החברה החרדית לקבוצות אחרות שמסווגות על בסיס השתייכות לחברה החרדית בהווה ובעבר קבוצות הניתוח בשנתון מסווגות על בסיס השתייכות בהווה (כן או לא חרדים בהווה) מול השתייכות בעבר (האם הם מרקע חרדי או לא). נעשה שימוש בכינוי "כיום" לסמן השתייכות בהווה (למשל חרדים כיום או מידת הדתיות כיום). מחיתוך בין ההשתייכות בעבר ובהווה מתקבלות ארבע קבוצות משנה (טבלה 1): **יוצאים** הוא כינוי לבעלי רקע חרדי אך לא-חרדים כיום (קיצור ליוצאי החברה החרדית); בעלי רקע חרדי שהם חרדים כיום מכונים **חרדים מבית** (קיצור לחרדים מבית חרדי); בעלי רקע לא חרדי שהם חרדים כיום (בעלי תשובה או מתחזקים) מכונים **מצטרפים** (קיצור למצטרפים לחברה החרדית); ובעלי רקע לא חרדי שהם לא חרדים כיום מכונים **לא-חרדים** (קיצור ליהודים לא חרדים).

טבלה 1: קבוצות הניתוח כהצלבה בין השתייכות בהווה והשתייכות בעבר

קבוצות ההווה		
לא-חרדים כיום	חרדים כיום	כלל היהודים
יוצאים ²	חרדים מבית ¹	מרקע חרדי
לא-חרדים ³	מצטרפים ³	מרקע לא-חרדי

קבוצות העבר

1. חרדים מבית - קיצור לחרדים מבית חרדי
2. יוצאים - קיצור ליוצאי החברה החרדית (חרדים לשעבר)
3. מצטרפים - קיצור למצטרפים לחברה החרדית (כולל בעלי תשובה ודתיים שהפכו לחרדים)
4. לא-חרדים - קיצור ליהודים לא-חרדים

כל הניתוחים (למעט חריגים) מבוססים על נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - סקר כוח אדם (סכ"א) והסקר החברתי לשנים 2023-2020 ו-2023-2017 (בהתאמה).

כדי לזהות במאגרי הנתונים בעלי רקע חרדי וחרדים כיום, נעשה שימוש בשתי שיטות הנגזרות מאופי המידע המצוי בהם. השיטה הראשונה, שממצאיה הוצגו בשני השנתונים הקודמים, היא שיטת דויטש, שנפלד ותירוש (שיטת דש"ת), המזהה בנתוני סכ"א בעלי רקע חרדי גברים בוגרי ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי, וחרדים כיום - חרדים בהגדרה עצמית (זיהוי ברמת משק הבית). שיטה זו שימשה אותנו בעיקר לניתוח השתלבות בשוק העבודה וכן לניתוח מאפייני השכלה לגברים.

השיטה השנייה מבוססת על נתוני הסקר החברתי, ומזהה לפי הגדרה עצמית הן בעלי רקע חרדי (גדלו בגיל 15 במשפחה חרדית) והן חרדים כיום. מקור זה שימש אותנו לניתוח מגמות בשיעורי היציאה מהחברה החרדית, ניתוח מאפיינים דמוגרפיים ומאפייני רווחה של היוצאים בהשוואה לחרדים וללא-חרדים.

פרק א מציג מגמות בשיעורי היציאה מהחברה החרדית, וכן מציג נתונים על גיל היוצאות והיוצאים ועל מידת דתיותם כיום.

פרק ב סוקר את המאפיינים של היוצאות והיוצאים: אזורי מגוריהם, מצבם המשפחתי, נתוני שירות בצה"ל או בשירות אזרחי וכן רמות ההשכלה בחלוקה לפי מגדר.

פרק ג עוסק בתעסוקה לגברים: מוצגות בו מגמות במדדי שילוב בכוח העבודה, בכללם שיעורי התעסוקה והאבטלה, וכן נתונים על מקצועות המועסקים בדגש על תחומי הייטק.

פרק ד סוקר את מאפייני היוצאות והיוצאים בכל האמור ברמת חיים כללית, שביעות רצון מהמצב הכלכלי ומדדי רווחה כמו תחושות של בדידות ודיכאון.

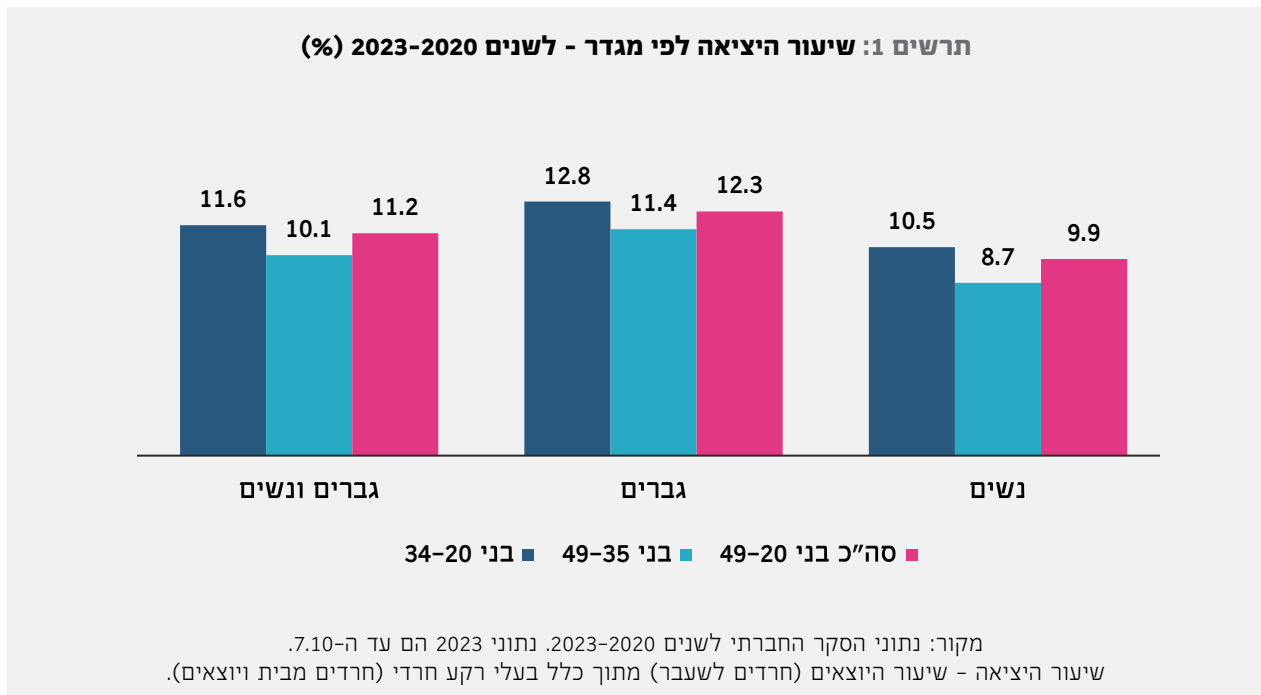
פרק ה מציג נתונים חדשים על השכלת הנשים היוצאות, ועל הקשר בין השלב שבו הנשים היוצאות עוזבות את מערכת החינוך העל-יסודית החרדית להשכלתן בהמשך.

א. מגמות ביציאה מהחברה החרדית

שיעורי עזיבת החברה החרדית משתנים לאורך זמן. לאחר הקמת המדינה צעירים רבים שגדלו במשפחות חרדיות עזבו את החברה שגדלו בה והתערו בחברה הכללית. משנות השבעים של המאה ה-20 האיצה החברה החרדית את תהליכי ההסתגרות וההתבדלות, ושיעורי היציאה ממנה ירדו. בעשורים האחרונים חוזרים שיעורי היציאה ועולים.

פרק זה מנתח מגמות של שיעורי היציאה מהחברה החרדית באמצעות ניתוח נתונים מהסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנים 2007-2023, המאפשר לזהות לפי הגדרה עצמית בעלי רקע חרדי (גדלו במשפחה חרדית) וחרדים כיום. שיעור היציאה מוגדר כשיעור היוצאים מתוך כלל בעלי הרקע החרדי (חרדים מבית חרדי ויוצאים).

בממוצע לשנים 2017-2023, כ-11% מכלל בעלי הרקע החרדי אינם חרדים כיום (תרשים 1). ניתוח לפי קבוצות הגיל מראה כי בגילים הצעירים שיעורי היציאה גבוהים יותר: בקרב הצעירים (בני 20-34) עמד שיעור היציאה בתקופה שנבחנה על כ-12%, ובקרב המבוגרים יותר (בני 35-49) על כ-10%. תופעה זו קיימת הן אצל גברים והן אצל נשים.

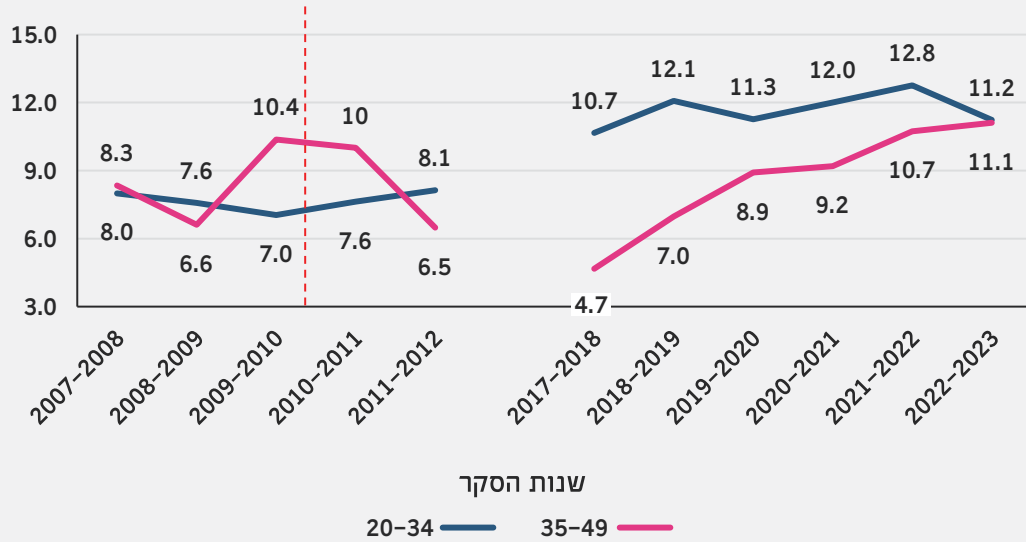

מהשוואה בין גברים לנשים עולה כי שיעורי היציאה של נשים נמוכים מאלה של הגברים, אצל צעירים ומבוגרים כאחד. בקרב הצעירים הפער בין גברים לנשים עומד על כשתי נקודות האחוז ובקרב המבוגרים הוא גבוה יותר, ועומד על כ-3 נקודות האחוז.

נתונים אלו רומזים על עלייה כללית בשיעורי היציאה - בהנחה שאין תופעה ניכרת של יוצאים שחוזרים לחברה החרדית. בחינת מגמות שיעורי היציאה בקרב שתי קבוצות גיל אלו יכולה לשלול את הסברה כי ישנה תופעה כזו (תרשים 2): במידה שקיימת מגמה של חזרה לחברה החרדית לאחר היציאה, היא תתבטא בירידה בשיעורי היציאה בקרב קבוצת הגיל המבוגרת יותר.¹ הניתוח מעלה תמונה של מגמת עלייה בשיעורי היציאה, בעיקר בקרב בני 35-49, ומאפשר לדחות את הסברה כי הפערים נובעים ממגמה של חזרה לחברה החרדית בקרב הקבוצה הזו.²

1. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15", המאפשר לזהות בעלי רקע חרדי, אינו זמין לפני שנת 2007 וכן בשנים 2013-2016.
2. ביחס לשנים 2007-2012, אומדני קבוצת הביניים תנודתיים. הם יכולים להיגרם בשל מדגמים קטנים יחסית ובשל שינוי שיטת דגימה בסקר החברתי בשנת 2011.

תרשים 2: מגמות בשיעורי היציאה מהחברה החרדית על פני שנות הסקר - לפי גיל (%)

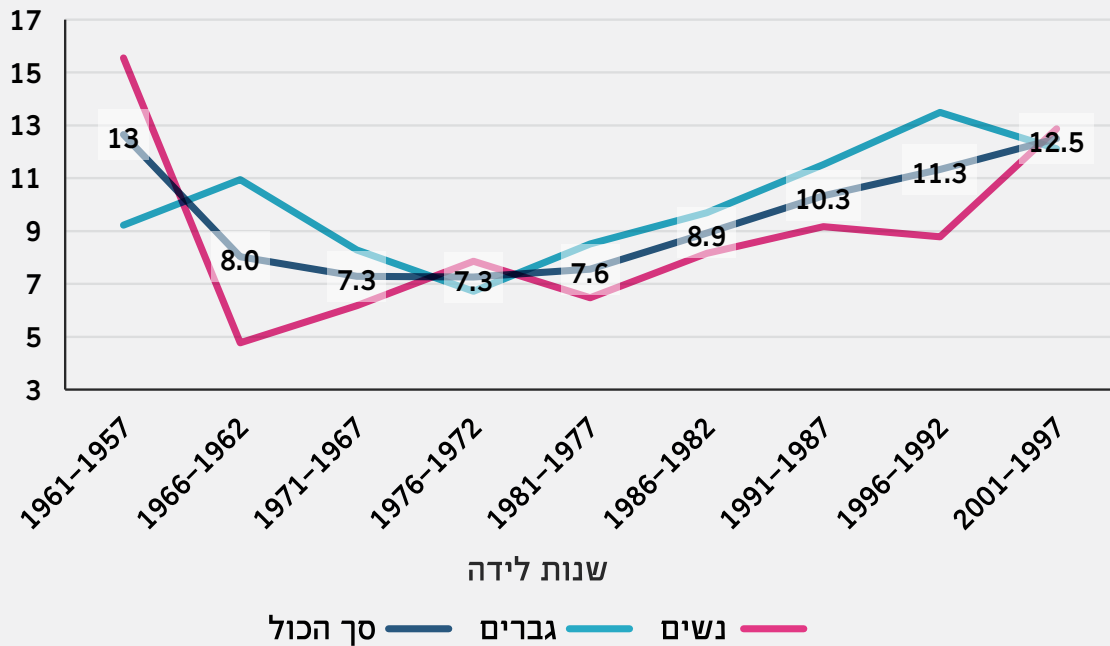

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים. נתוני 2023 הם עד ה-7.10. המשתנה "רמת דתיות הבית בגיל 15" אינו זמין בנתונים לפני שנת 2007 ובשנים 2013-2016. בשנת 2011 נעשה שינוי מתודי בסקר החברתי: לשכבות הדגימה והניפוח נוסף המשתנה חרדי לפי הגדרה מנהלית.

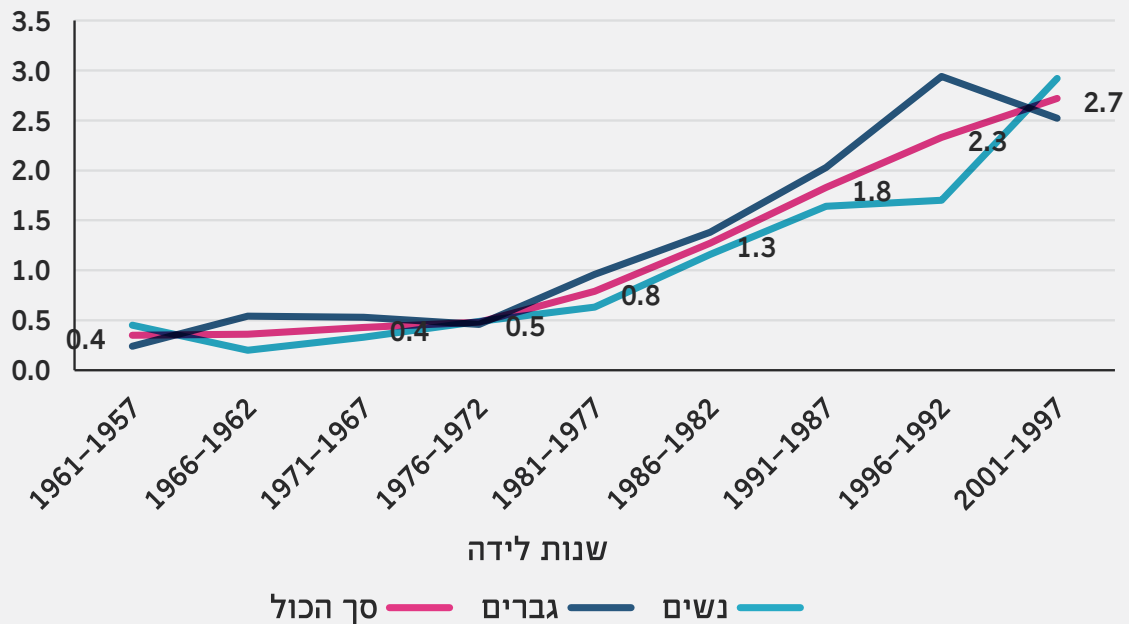
להשלמת התמונה, מוצג ניתוח של מגמות בשיעורי היציאה על פני שנות הלידה (תרשים 3-א), המצביע על גידול ניכר בשיעור היציאה בקרב גברים ונשים כאחד. בעוד שבקרב ילידי סוף שנות השישים ושנות השבעים שיעור היציאה היה כ-7%, בקרב ילידי שנות השמונים והמחצית הראשונה של שנות התשעים הוא עלה לכ-10%, ואילו בקרב ילידי המחצית השנייה של שנות התשעים ומאוחר יותר, שיעור היציאה עלה ל-12.5%.

תרשים 3: מגמות בשיעורי היציאה על כני שנות לידה - לפי מגדר (%)

א. יוצאים מתוך בעלי רקע חרדי

ב. יוצאים מתוך כלל הלא חרדים כיום

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים המצוינות בתרשים. נתוני 2023 אינם כוללים נדגמים לאחר ה-7.10. בסקר החברתי נתוני שנת הלידה מקובצים לחמישונים. גיל האמצע של כל קבוצת גיל שימש לצורך חישוב שנות הלידה.

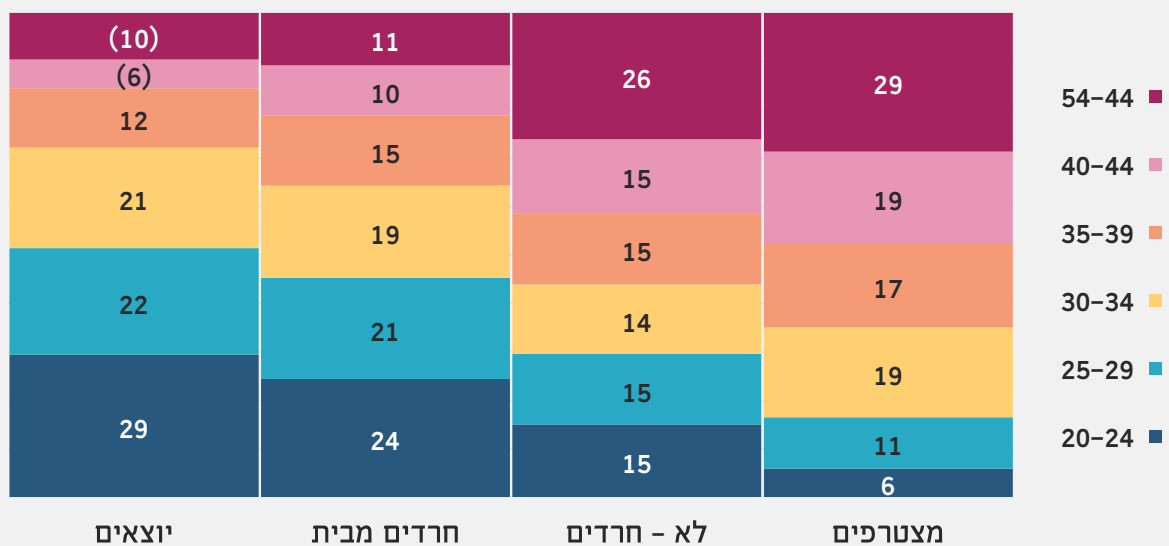
בהתאמה לעלייה בשיעור היוצאים מתוך אוכלוסיית המקור (כלל בעלי הרקע החרדי), ניתן לראות גם עלייה בשיעורם מתוך אוכלוסיית היעד - כלל הלא־חרדים כיום (תרשים 3-ב). בקרב ילידי שנות השבעים או מוקדם יותר היוצאים מהווים פחות מ-1% מתוך כלל הלא־חרדים כיום. לעומת זאת, בקרב ילידי שנת 1997 ומאוחר יותר הם מהווים כ-2.7% מהאוכלוסייה.

מאפיינים דמוגרפיים

ההתפלגות של גיל היוצאים מושפעת משתי מגמות. האחת היא הגידול הדמוגרפי בחברה החרדית: במצב שבו שיעור היציאה קבוע, מספר היוצאים ילך ויגדל כיוון שהשנתונים החרדיים הולכים וגדלים. מגמה זו משפיעה על יוצאים ועל חרדים מבית בצורה דומה. המגמה הנוספת המשפיעה על התפלגות גיל היוצאים היא שינויים בשיעורי היציאה.

ניתן לראות בתרשים 4 כי שיעור הצעירים בני 20-29 בקרב היוצאים (51%) גבוה ביחס לחרדים מבית (45%), אשר גבוה ביחס ללא־חרדים (30%). השיעור הגבוה יותר של חרדים מבית הוא כאמור בשל שיעורי הפיריון הגבוהים, ואילו השיעור הגבוה יותר בקרב היוצאים בהשוואה לחרדים מבית הוא כנראה בשל העלייה בשיעורי היציאה בשנתונים הצעירים.

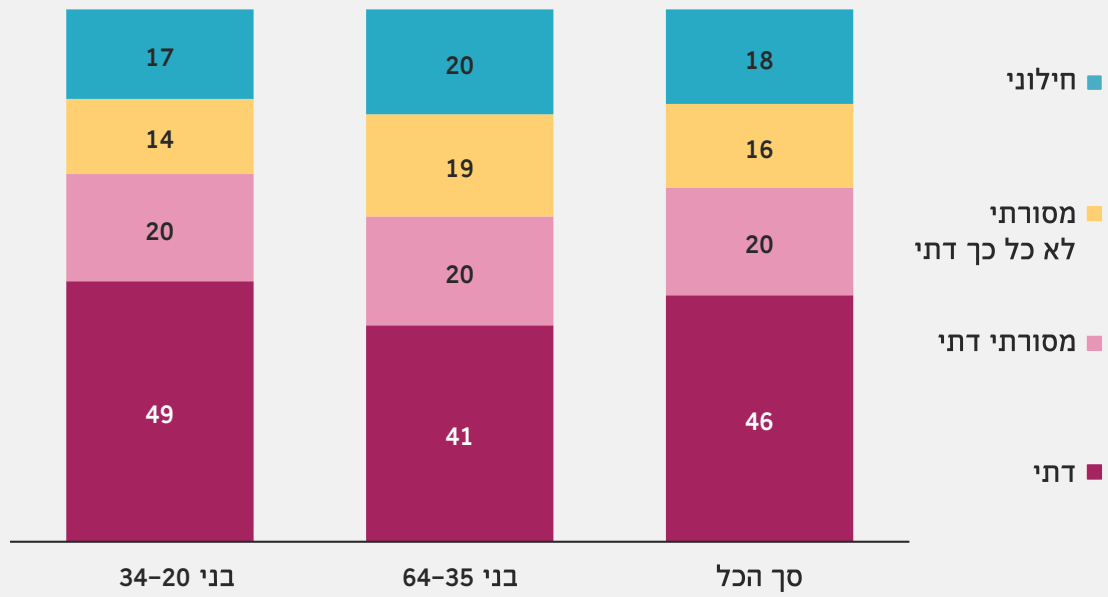
תרשים 4: התפלגות הגיל - לפי קבוצות משנה (%)

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023, בני 20-54. חרדים מבית - חרדים מבית חרדי. יוצאים - יוצאי החברה החרדית (חרדים לשעבר). לא־חרדים - יהודים לא חרדים מרקע לא חרדי. מצטרפים - קיצור למצטרפים לחברה החרדית.

לבסוף, עזיבת החברה החרדית אינה מלווה בהכרח בעזיבת הדת (תרשים 5): כשני שלישי מהיוצאים הם דתיים או מסורתיים דתיים (66%), שיעור שגבוה יותר בקרב הצעירים (69%) ונמוך יותר בקרב המבוגרים (61%).

תרשים 5: התפלגות מידת הדתיות כיום בקרב היוצאים - לפי קבוצות גיל (%)

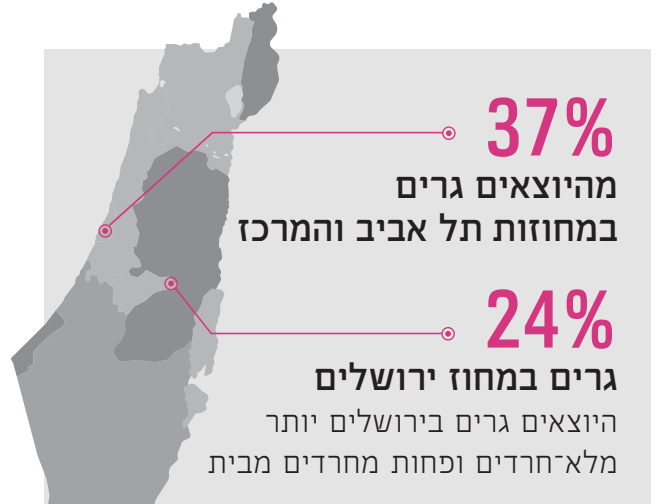

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023, בקרב יוצאים בני 20-64.

פרק ב: מאפיינים

שיעור הגרים במחוזות
תל אביב והמרכז ובמחוז
ירושלים **דומה**
לאחר מכן שיעור הגרים
במחוזות תל אביב והמרכז **עולה**

מהיוצאים בני 35-64 גרים
באותו הישוב למעלה מעשור **63%**

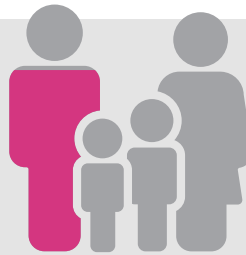
דומה לחרדים מבית - 92%;
גבוה מלאחרדים (78%) ומצטרפים (77%)

88% מהיוצאים הם
ילידי ישראל

69%
מהיוצאים
הורים לילדים

73%
מהיוצאים נשואים או גרושים*
הם דומים ללאחרדים
*כולל פרודים או אלמנים

נשים

שירות בצה"ל
או שירות אזרחי

28%

יוצאות

לאחרדיות 77%
חרדיות מבית אפסי

גברים משרתי מילואים אוקטובר - דצמבר 2023

יוצאים 7.7%
לאחרדים 13.4%
חרדים מבית 0.7%

היוצאים מהווים
70%-60%

מכלל המילואימניקים מרקע חרדי

גברים

שירות בצה"ל
או שירות אזרחי

62%

יוצאים

לאחרדים 88%
חרדים מבית 12%

7%-30%

מהנשים היוצאות
יש תואר אקדמי

חרדיות מבית 31%
לאחרדיות 51%

12%-21%

מהגברים היוצאים
יש תואר אקדמי

חרדים מבית 8%
לאחרדים 42%

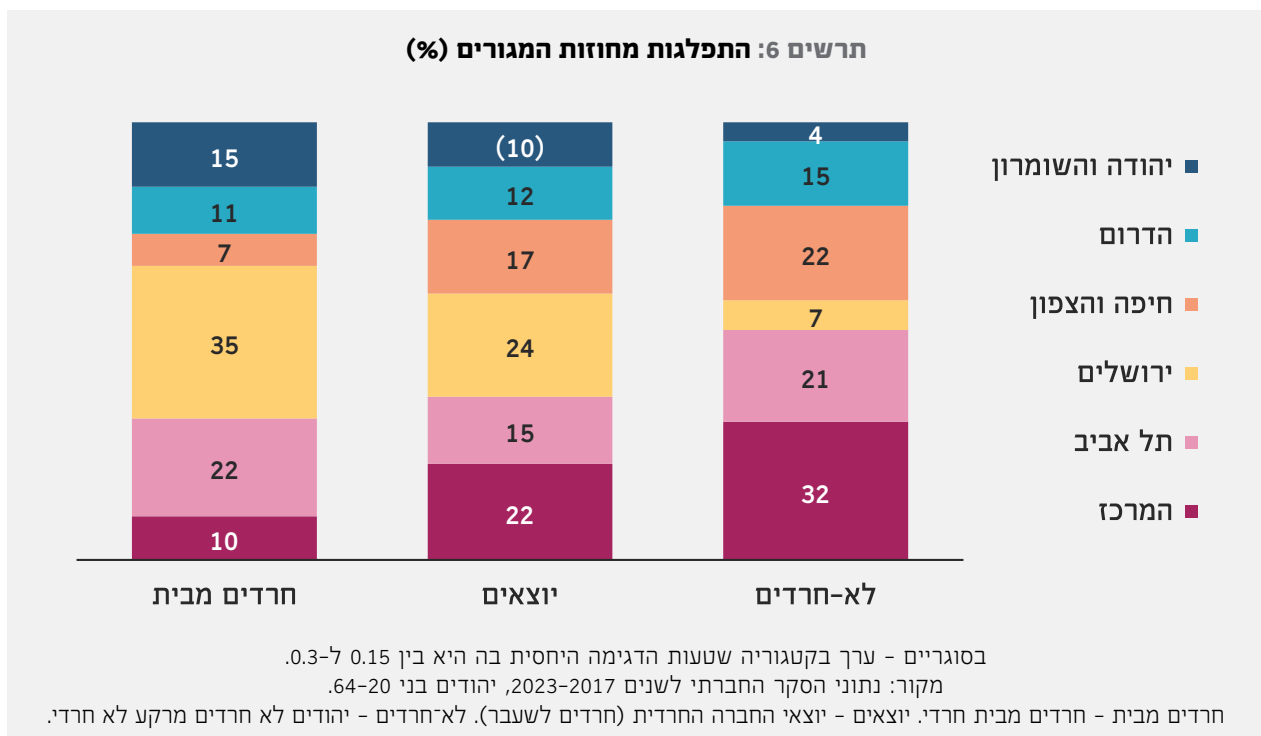

ב. מאפייני יוצאי החברה החרדית

יוצאי החברה החרדית הם אוכלוסייה הטרוגנית במאפייני הרקע: הם מגיעים מקבוצות שונות בחברה זו, והם עזבו אותה מסיבות שונות ובשלים שונים בחיים. ככל שניתן להתייחס אליהם כאל קבוצה אחת, המאפיין המשותף לכולם הוא הגירה מהחברה החרדית לחברה הכללית. כמהגרים פנימיים יש להם בהיבטים רבים מאפייני אמצע, שכן הם נמצאים בתווך שבין שתי החברות (החרדית והלא חרדית). פרק זה משקף זאת באמצעות סקירת מאפייני בסיס של היוצאים בהשוואה לחרדים מבית חרדי ובהשוואה ללא-חרדים.

מקום מגורים

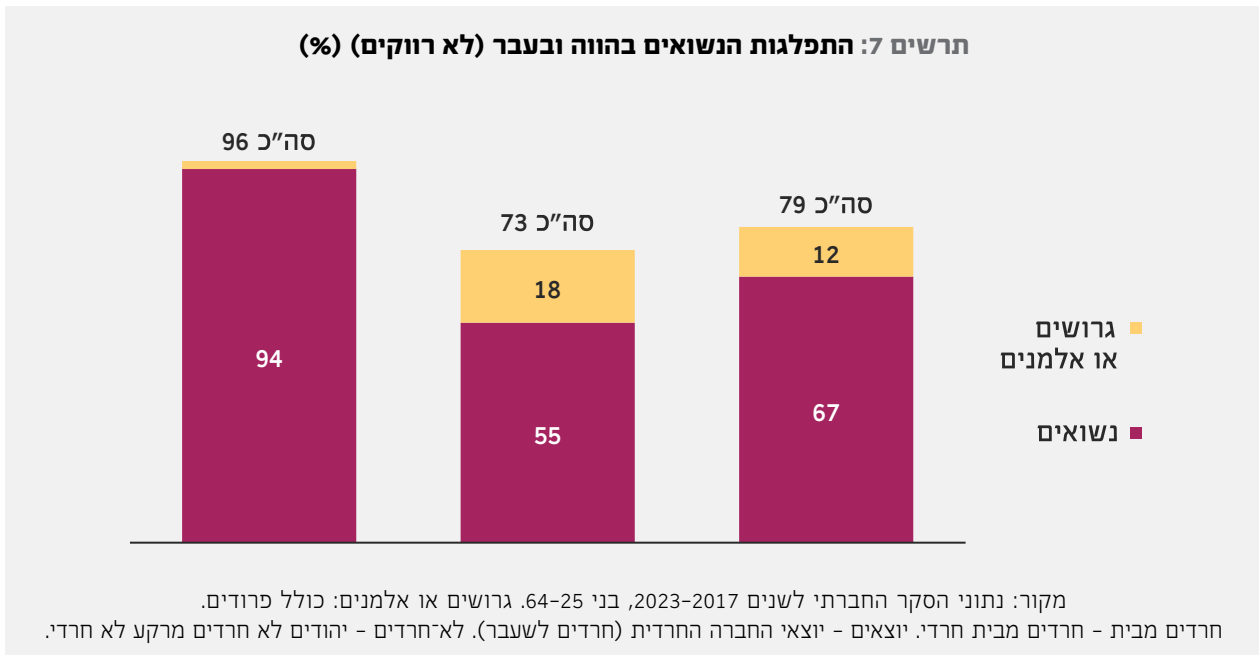
החברה הישראלית מאופיינת בחלוקה לחרדים ולא-חרדים בפיזור הגיאוגרפי: השיעור הגבוה ביותר של חרדים מבית גרים במחוז ירושלים, ולאחר מכן במחוזות תל אביב והמרכז, בעיקר בעיר בני ברק (תרשים 6). לעומתם, בני קבוצת הלא-חרדים חיים בעיקר בערי המרכז ובמחוז תל אביב, ומיעוטם במחוז ירושלים. היוצאים נמצאים בין לבין חברות אלה: כמו החרדים מבית, שיעור גבוה מהם חי בירושלים, וכמו הלא-חרדים, שיעור גבוה נמצא בערי המרכז, ומעט פחות במחוז תל אביב.

הפיזור הגיאוגרפי של היוצאים משתנה עם הגיל: בגילים הצעירים שיעור היוצאים הגרים בירושלים ובמחוזות תל אביב והמרכז דומה, ואילו בגילים מבוגרים יותר שיעור היוצאים בירושלים יורד, במקביל לעלייה בשיעורם במחוזות תל אביב והמרכז. מגמה זו יכולה להצביע על הגירה של יוצאים מירושלים למרכז הארץ.

מצב משפחתי

יוצאות ויוצאי החברה החרדית מהגרים מחברה שבה מקובל להינשא ולהביא ילדים לעולם בגיל צעיר, ומצטרפים לחברה שבה גיל הנישואין עולה עם השנים ומספר הילדים יורד. היוצאים עוזבים את החברה החרדית בגיל צעיר, והם מאמצים את הנורמות של החברה הלא חרדית בנוגע לנישואין והקמת משפחה (תרשים 7).

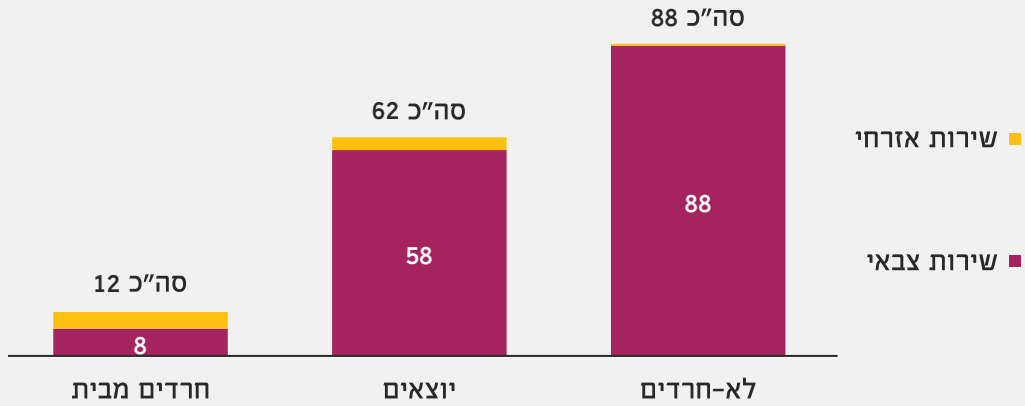

הדמיון בין היוצאים לבין הלא-חרדים ניכר גם כאשר מסתכלים על היוצאים לפי מידת הדתיות שלהם כיום: שיעור הלא-רווקים בקרב היוצאים הדתיים כיום (79%) דומה יחסית לשיעורם בקרב הלא-חרדים הדתיים כיום (84%), ונמוך משיעורם בקרב החרדים מבית (96%).

שירות צבאי

בחברה החרדית, שממנה היוצאים מגיעים, יש התנגדות משמעותית לשירות צבאי לגברים ולנשים. בחברה הלא חרדית לעומת זאת, השירות הצבאי נתפס לא רק ככורח הנסיבות וכשלב חשוב במהלך החיים של צעירים ישראלים, אלא פעמים רבות גם ככרטיס הכניסה לחברה הישראלית עבור קבוצות בפריפריה החברתית. הרצון להשתלב ניכר בשיעורי הגיוס של הגברים היוצאים: 58% שירתו בצה"ל, שיעור הנמוך משיעור המשרתים בחברה הלא-חרדית, אך גבוה במידה ניכרת משיעור המשרתים בקרב החרדים מבית (תרשים 8).

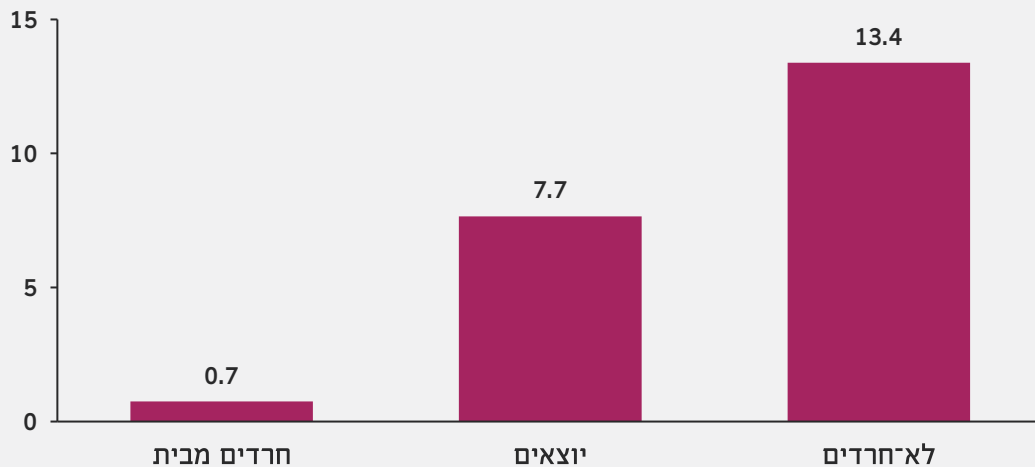
תרשים 8: שיעור הגברים המשרתים בצה"ל או בשירות אזרחי (%)

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023, גברים יהודים בני 20-64. חרדים מבית - חרדים מבית חרדי. יוצאים - יוצאי החברה החרדית (חרדים לשעבר). לא-חרדים - יהודים לא חרדים מרקע לא חרדי

שיעורי הגיוס מתבטאים גם בשיעור המשרתים במילואים (תרשים 9). במהלך הרבעון האחרון של שנת 2023 (רבעון המלחמה), 7.7% מהגברים היוצאים בגילי 25-44 שירתו במילואים, לעומת 13.4% מהגברים הלא-חרדים. באופן עקבי, היוצאים המשרתים במילואים מהווים כ-60%-70% מתוך כלל המשרתים במילואים מרקע חרדי.

תרשים 9: שיעור המשרתים במילואים בחודשים אוקטובר-דצמבר 2023 - גברים בני 25-44 (%)

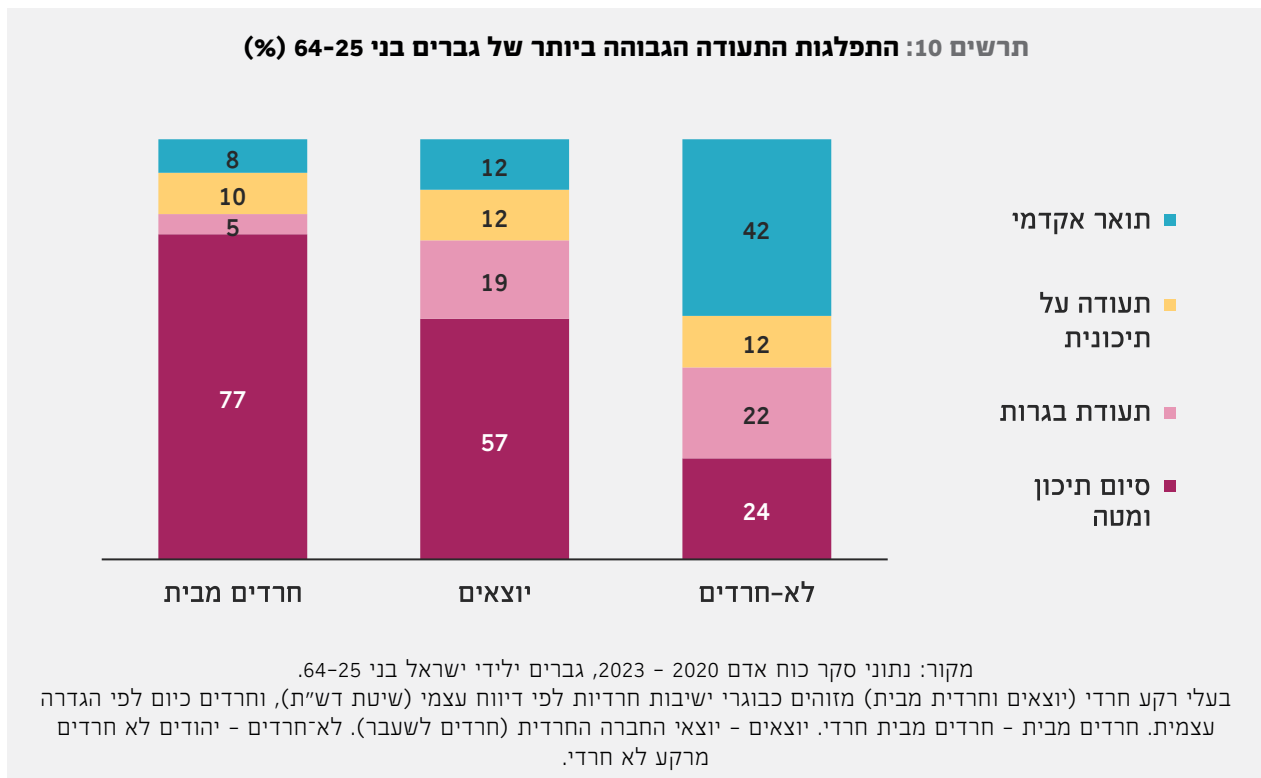
מקור: נתוני סקר כוח אדם לשנת 2023, גברים ילידי ישראל בני 25-44. משרת במילואים מי שציין מילואים כסיבה: להיעדרות זמנית מהעבודה, לעבודה פחות שעות מהרגיל או לאי חיפוש עבודה אם אינו בכוח העבודה. בעלי רקע חרדי (יוצאים וחרדית מבית) מזוהים כבוגרי ישיבות חרדיות לפי דיווח עצמי (שיטת דש"ת), וחרדים כיום לפי הגדרה עצמית. חרדים מבית - חרדים מבית חרדי. יוצאים - יוצאי החברה החרדית (חרדים לשעבר). לא-חרדים - יהודים לא חרדים מרקע לא חרדי.

בקרב הנשים היוצאות שיעורי הגיוס נמוכים - פחות מ-10% שירתו בצה"ל, לעומת 64% בקרב היהודיות הלא-חרדיות. שיעור גיוס נמוך זה משקף בראש ובראשונה את הפטור מטעמי דת שמקבלות היוצאות עוד בבית הספר החרדי שלמדו בו, ואת העובדה כי שירות צבאי לנשים אינו מקובל כלל בחברה החרדית. לצד זאת, שיעור היוצאות ששירתו שירות אזרחי (18%) דומה לשיעורן בקרב לא-חרדיות (13%). בקרב חרדיות מבית שיעור זה זניח.

השכלה גבוהה

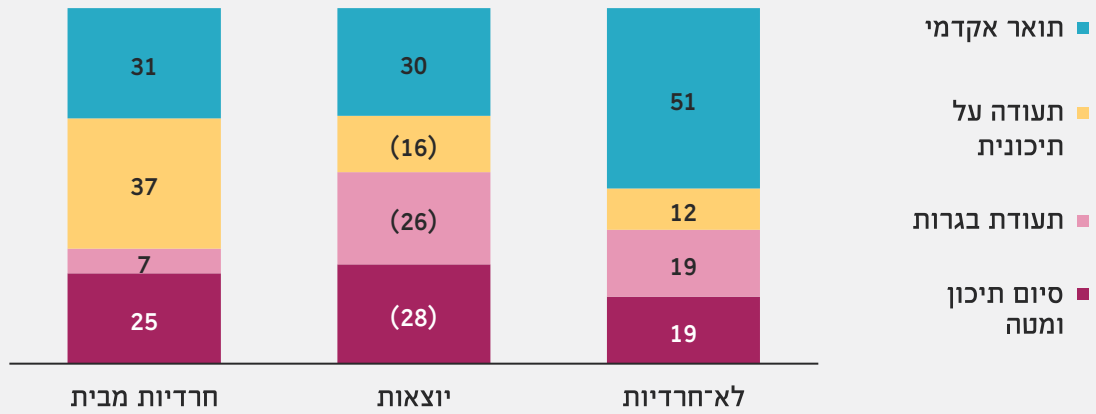
היוצאים והחרדים מבית הם בוגרי מערכת החינוך החרדית, שבה רוב הגברים אינם לומדים לימודי ליבה לאחר בית הספר היסודי, ורוב הנשים לומדות את מרבית לימודי הליבה, אך אינן נבחנות לתעודת בגרות. חסמים אלו, יחד עם חסמים כלכליים ומחסור בידע על מבנה שוק ההשכלה (חסמי אינפורמציה), משפיעים על יכולתם של בוגרי מערכת החינוך החרדית להשתלב בהשכלה גבוהה.

בקרב הגברים (תרשים 10), שיעור בעלי התארים בקרב בעלי רקע חרדי - יוצאים (12%) וחרדים מבית (8%) - נמוך במידה ניכרת משיעור בעלי התארים בקרב הלא-חרדים (42%).

בקרב הנשים, שיעור היוצאות בעלות תואר אקדמי (30%) דומה לשיעורן בקרב חרדיות מבית (31%), אך השיעור של בעלות תעודה על תיכונית נמוך יותר. בפרק ה', מוצגים נתונים מהם עולה כי שיעור גבוה מקרב היוצאות עוזבות את מערכת החינוך החרדית לפני הלימודים בכיתות י"ג-י"ד, וכתוצאה מכך שיעור נמוך מהן הן בעלות תעודה על תיכונית, לעומת החרדיות מבית ששיעור בעלות תעודה על תיכונית בקרבן גבוה.

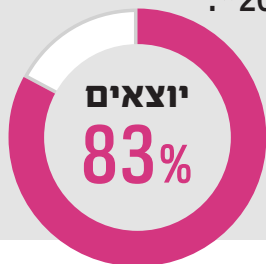
תרשים 12: התפלגות התעודה הגבוהה ביותר של נשים בנות 25-64 (%)

בסוגריים - ערך בקטגוריה שטעות הדגימה היחסית בה היא בין 0.15 ל-0.3.
 מקור: נתוני הסקר החברתי 2017 - 2023, נשים בנות 25-64.
 חרדיות מבית - חרדיות מבית חרדי, יוצאות - יוצאות החברה החרדית (חרדיות לשעבר), לא-חרדיות - יהודיות לא חרדיות מרקע לא חרדי.

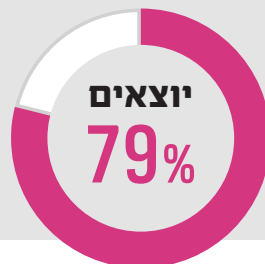
פרק ג: תעסוקה לגברים

שיעור ההשתתפות בכוח העבודה
בשנת 2023*:

לא־חרדים 91%
חרדים מבית 54%
*ללא הרבעון הרביעי

שיעור התעסוקה בשנת 2023*:

לא־חרדים 88%
חרדים מבית 52%
*ללא הרבעון הרביעי

שיעור האבטלה

לא חרדים: יורד עם הגיל

בני 25-34: 5.3%

בני 35-64: **3.1%**

יוצאים: עולה עם הגיל

בני 25-34: 5.4%

בני 35-64: **6.1%**

88%-82%

מהיוצאים עובדים במשרה מלאה

לא־חרדים: 85%-92%
חרדים מבית: 62%-64%

היוצאים עובדים בממוצע

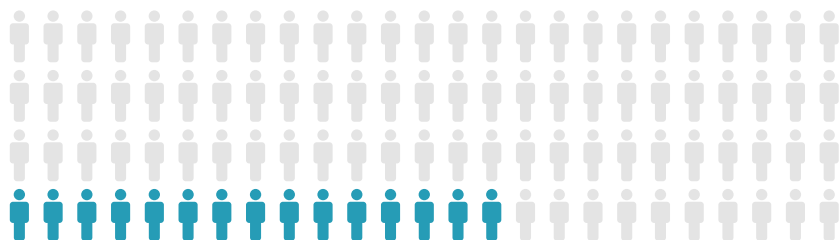
שעות **42-40**
בשבוע

לא־חרדים: 41-44
חרדים מבית: 33-34

מהיוצאים עובדים במשרות
שדורשות רמות מיומנויות נמוכות **58%**

(כגון עובדים מקצועיים, פקידים, עובדי מכירות או עובדים בלתי מקצועיים)
לעומת **36%** מהלא־חרדים ו-**34%** מהחרדים מבית

היוצאים מהווים

15%

מכלל בעלי הרקע החרדי

23%

מהאקדמאים
מרקע חרדי

29%

ממחפשי העבודה
מרקע חרדי

29%

משעות העבודה
של בעלי רקע חרדי

22%

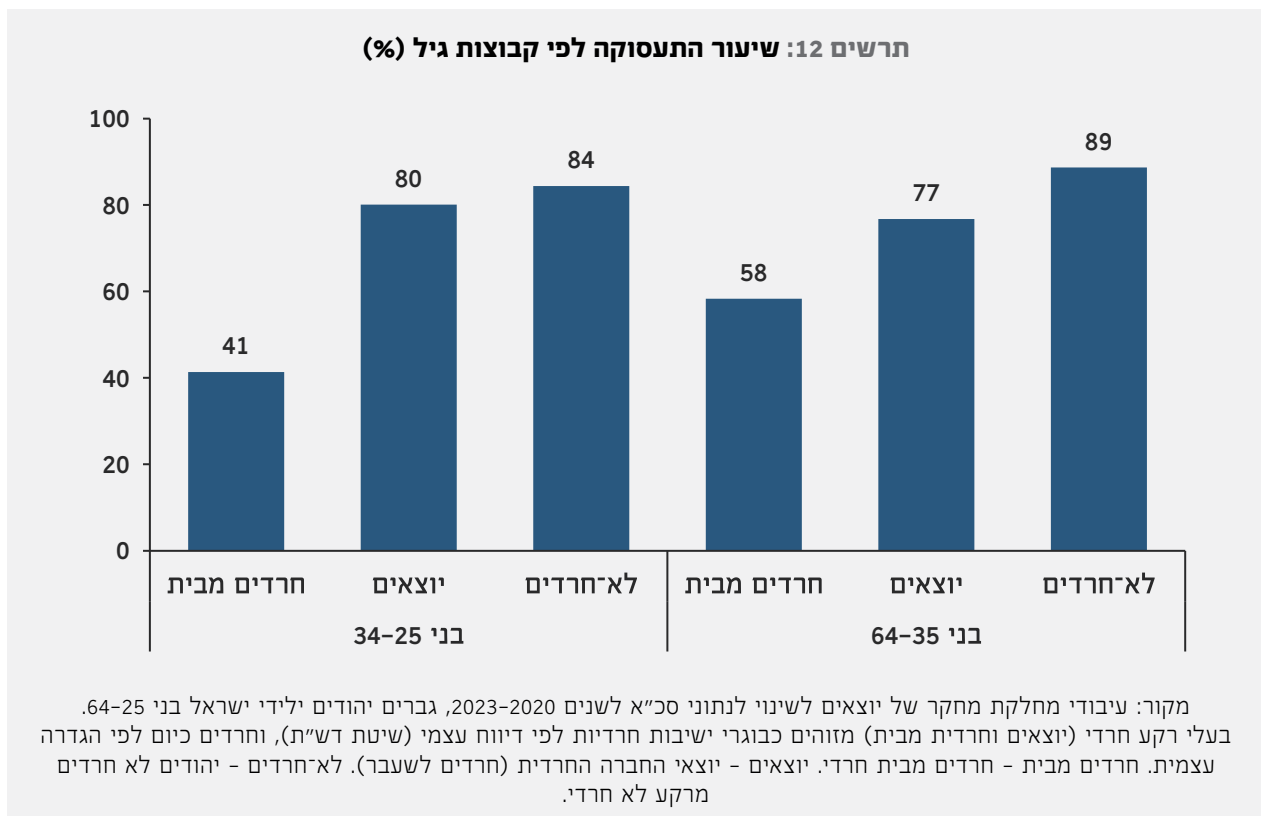
מכלל המועסקים
מרקע חרדי

ג. תעסוקת גברים

גברים יוצאי החברה החרדית דומים לגברים לא־חרדים בכל היבטי התעסוקה הנתונים לשליטתם, ומפנימים את הנורמות המקובלות בשוק התעסוקה בקרב היהודים הלא־חרדים. היצע העבודה שלהם גבוה ונמוך רק במעט מזה של הלא־חרדים, כפי שבא לידי ביטוי ברמות הגבוהות של השתתפות בכוח העבודה ובהיקפי המשרה הגבוהים לאורך זמן.

תעסוקה

שיעור התעסוקה של היוצאים גבוה ועומד במוצע על 77%-80% בהשוואה ל-84%-89% בקרב הלא־חרדים (תרשים 12). הדמיון ללא־חרדים עולה גם בהיקפי המשרה של המועסקים: ממוצע שעות העבודה השבועיות בקרב היוצאים הוא 40-42 שעות שבועיות, דומה יחסית להיקפי המשרה של הלא־חרדים (41-44) וגבוה מזה של חרדים מבית (33-34).

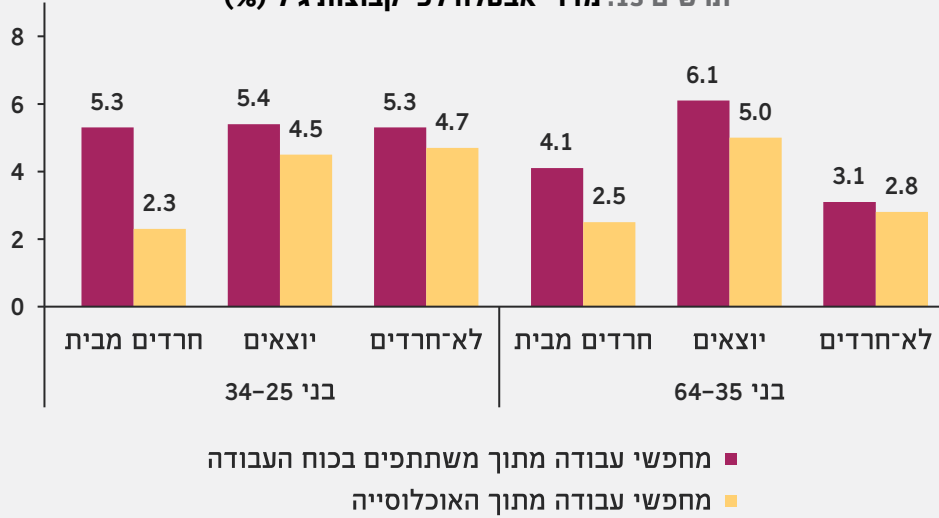

אבטלה ואיכות התעסוקה

במבט על נתוני האבטלה, ניתן לראות כי בקרב הלא־חרדים בני 35 ומעלה, שסיימו את לימודיהם העל-תיכוניים והם לאחר סיום ההשתלבות בשוק העבודה, שיעור האבטלה נמוך ועומד על 3.1% (תרשים 13). בקבוצת הגיל הצעירה (25-34) לעומת זאת שיעור האבטלה גבוה יותר, שכן גילים אלו מתאפיינים בכניסה לשוק העבודה, ולכן שיעור מחפשי העבודה גבוה יותר.

בקרב היוצאים המצב שונה: שיעור האבטלה הממוצע גבוה יותר בקרב המבוגרים (6.1%), הגבוה ביותר מתוך כלל קבוצות האוכלוסייה, ומעט גבוה משיעורו בקבוצת הגיל הצעירה (5.4%).

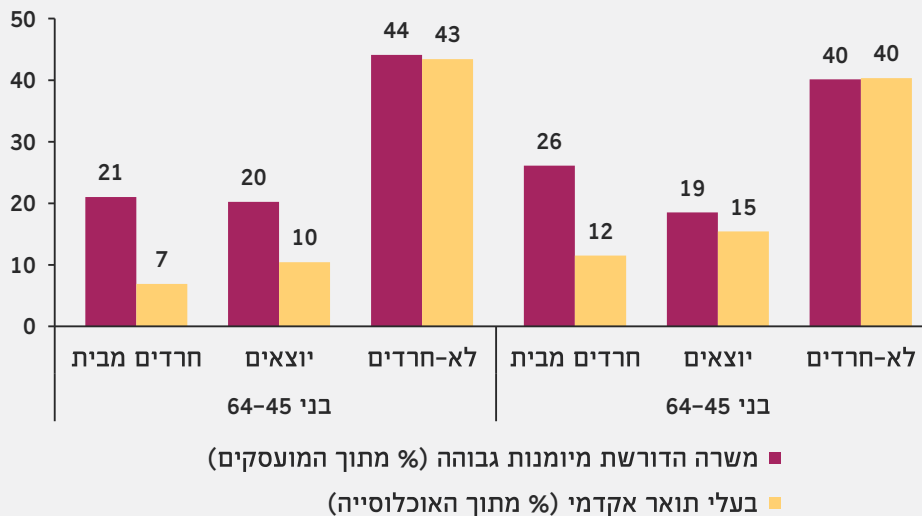
תרשים 13: מדדי אבטלה לפי קבוצות גיל (%)

מקור: עיבודי מחלקת מחקר של יוצאים לשינוי לנתוני סכ"א לשנים 2020-2023, גברים יהודים ילידי ישראל בני 25-64. שיעור האבטלה - שיעור מחפשי העבודה מתוך המשתתפים בכוח העבודה (מועסקים ומחפשי עבודה).

בפרק ב' הוצגו נתונים שמראים את השיעור הנמוך של יוצאי החברה החרדית המצליחים להשתלב בהשכלה גבוהה (תרשים 10). השיעור הנמוך של המשתלבים בהשכלה גבוהה מתבטא גם באיכות התעסוקה של היוצאים: שיעור היוצאים המועסקים במקצועות בעלי פריון גבוה, שדורשים רמות מיומנויות גבוהות, נמוך (תרשים 14). יותר ממחצית מהיוצאים (59%) עובדים במשרות שדורשות רמות מיומנויות נמוכות ושהשכר הממוצע בהן נמוך באופן יחסי (כגון עובדים מקצועיים, פקידיים, עובדי מכירות או עובדים בלתי מקצועיים), בהשוואה ל-34% מהחרדים מבית, ול-36% מהלא-חרדים. ייתכן ששיעור האבטלה הגבוה בקרב היוצאים קשור אך הוא לאיכות התעסוקה שלהם: עבודה פיזית היא חלק משמעותי במקצועות רבים הדורשים רמות מיומנויות נמוכות ולכן מתאימים יותר לצעירים. ייתכן שיוצאים שעבדו בעבודות כאלו בגילים צעירים יותר מתקשים להמשיך בהן בגיל מבוגר יותר, ובה-בעת אינם מצליחים להשתלב בתעסוקה הדורשת רמת מיומנות גבוהה יותר.

תרשים 14: שיעור בעלי תואר ומועסקים בתעסוקה איכותית לפי קבוצות גיל (%)

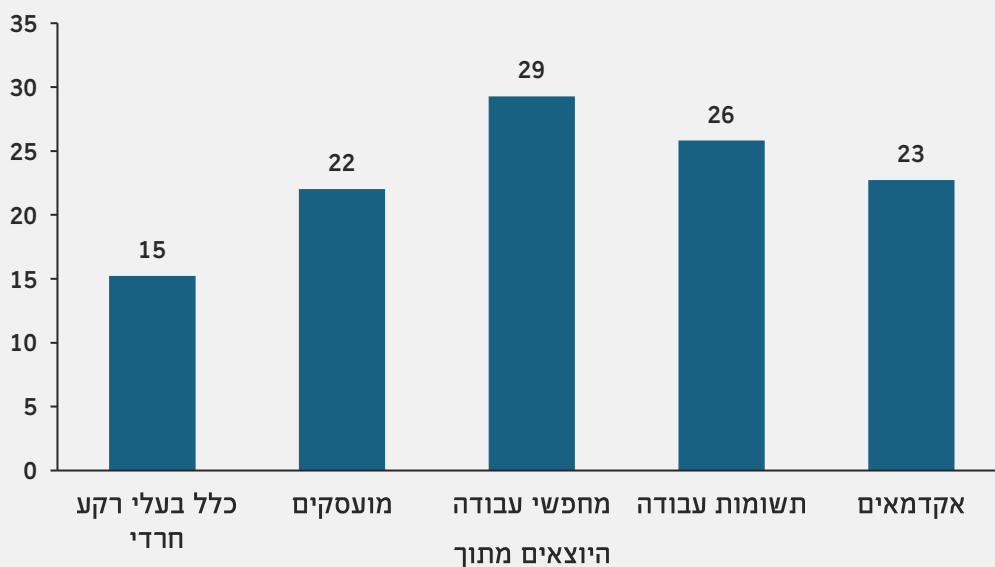
מקור: עיבודי מחלקת מחקר של יוצאים לשינוי לנתוני סכ"א לשנים 2020-2023, גברים יהודים ילידי ישראל בני 25-64. מועסקים במיומנות גבוהה הם מתוך אלו שהיו מועסקים בשנתיים שקדמו לסקר ודיווחו על משלה יד. מקצוע במיומנות גבוהה: מועסקים במשלחי יד מנהלים (למעט בתחומי הארחה) או במשלחי יד אקדמאים (למעט הוראה).

כצפוי, בכל קבוצות המשנה עלה קשר בין ההשתלבות בהשכלה ובין השתלבות בתעסוקה איכותית - הן בקבוצה הצעירה והן בקבוצה המבוגרת. הן היוצאים והן החרדים מבית הם בוגרי ישיבות חרדיות, שבהיעדר לימודי ליבה מתמודדים עם פערי השכלה ועם מחסור במיומנויות שנדרשות להשתלבות בתעסוקה איכותית, בעיקר אנגלית ומתמטיקה. בקרב החרדים כיום קיימים גם תמריצים שליליים להשתלבות בהשכלה גבוהה ובתעסוקה איכותית המגדילים את הפער.

כוח העבודה: גברים מרקע חרדי

את התרומה של שיעור התעסוקה הנמוך בקרב חרדים מבית ניתן לראות כשמסתכלים על נתוני התעסוקה של היוצאים מתוך כלל בעלי הרקע החרדי - יוצאים וחרדים מבית - בוגרי אותה מערכת חינוך שחולקים את אותם חסמי עבר. הגברים היוצאים הם כ-15% מתוך כלל הגברים בעלי הרקע החרדי, אך מתוך המועסקים שיעורם עולה ל-22%, ומתוך מחפשי העבודה הם מהווים 29% (תרשים 15).

תרשים 15: שיעור היוצאים מתוך כוח העבודה של גברים מרקע חרדי בני 25-54 (%)

מקור: עיבודי מחלקת מחקר של יוצאים לשינוי לנתוני סכ"א לשנים 2020-2023, גברים ילידי ישראל בני 25-54. תשומות עבודה: סך שעות עבודה (למעשה) של המועסקים. מציג את סך שעות העבודה של היוצאים מתוך סך שעות העבודה של כלל בעלי רקע חרדי (חרדים מבית ומצטרפים).

פרק ד: מדדי רווחה ועמדות

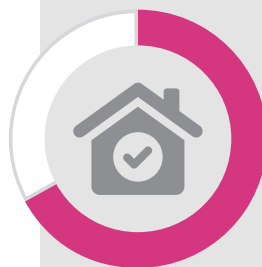
78% מרוצים מיחסי השכנים

נמוך לעומת לא־חרדים וחרדים מבית

מתוך היוצאים...

82% מרוצים מדירת המגורים

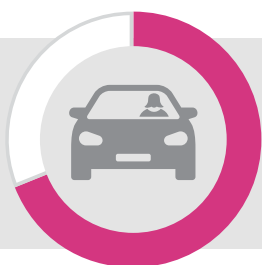
78% מרוצים ממקום המגורים

67%

מהיוצאים מעל גיל 35 הם בעלי דירות

לא־חרדים 77%
חרדים מבית 88%

69%-7 מהיוצאות יש רישיון נהיגה

לעומת 84% מתוך הלא־חרדיות ו-23% מתוך החרדיות מבית

היוצאים מתמודדים עם קשיים כלכליים במהלך החיים

67% מהיוצאים בגילי 20-29

מצליחים לכסות את ההוצאות

לא־חרדים 79%
חרדים מבית 74%

54% מהיוצאים מרוצים ממצבם הכלכלי כיום

לא־חרדים 65%
חרדים מבית 73%

26% מהיוצאים תפסו את עצמם כעניים במהלך חמש השנים האחרונות

לא־חרדים 12%
חרדים מבית 17%

25% מהיוצאים דיווחו על בדידות

לא־חרדים 19%

29% מהיוצאים דיווחו על דכאון

לא־חרדים 24%

61%

61% מהיוצאים הנשואים מרוצים מאוד מהקשר עם משפחתם

לא־חרדים 70%

49%

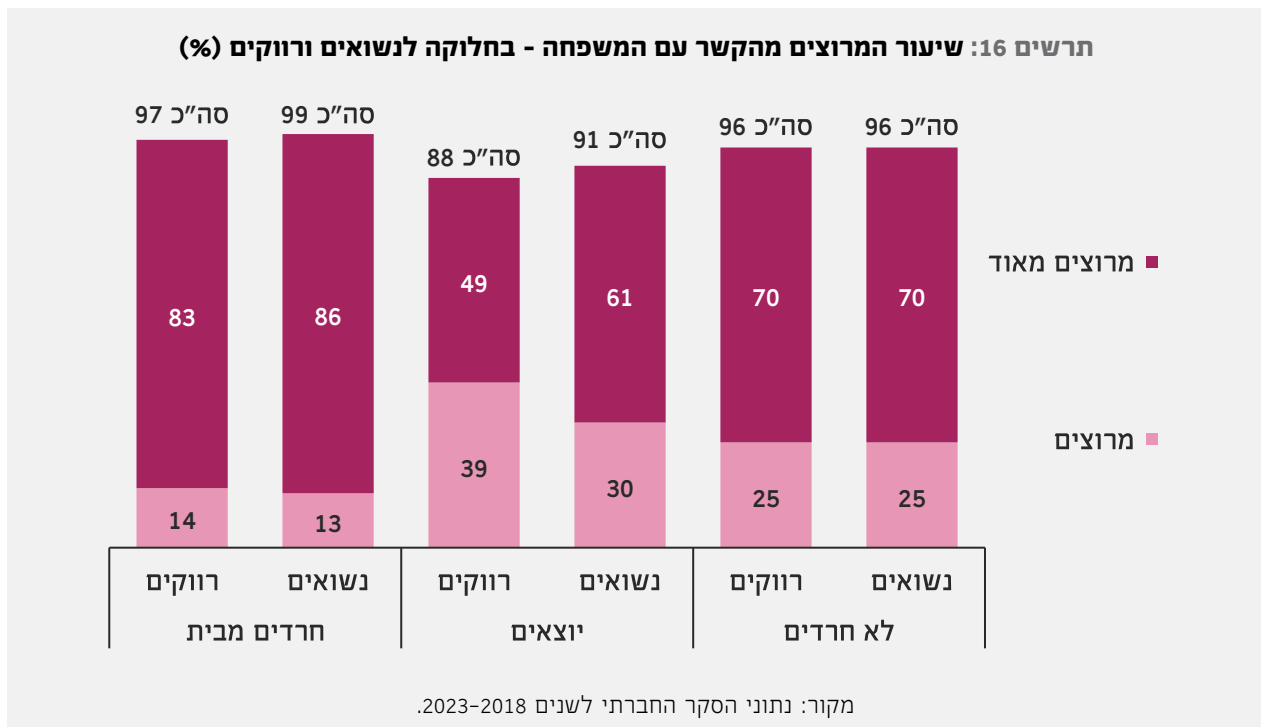
מהיוצאים הרווקים מרוצים מאוד מהקשר עם משפחתם

לא־חרדים 70%

ד. מדדי רווחה ועמדות

רוב היוצאות והיוצאים מהחברה החרדית עוזבים אותה בגילים צעירים, ורוב היציאה מתרחשת עד גיל 25. בתקופה שלאחר היציאה היוצאים אינם מבוססים מבחינה כלכלית, ופעמים רבות הם חסרי עורך משפחתי: רובם נשארים בקשר עם משפחתם, אך הם אינם יכולים להסתמך עליה לסיוע כלכלי.

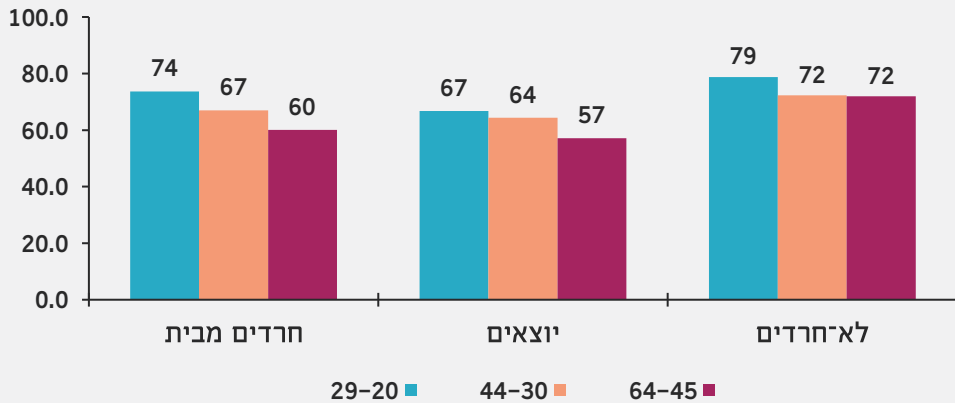
מצב זה ניכר במידת שביעות הרצון מהקשר של היוצאים עם משפחתם (תרשים 16). כמחצית מיוצאי החברה החרדית הרווקים מדווחים על שביעות רצון גבוהה מהקשר עם משפחתם, שיעור נמוך מזה שבקרב לא-חרדים וחרדים מבית. לעומתם, נשואים מדווחים על שביעות רצון גבוהה בשיעורים מעט גבוהים יותר. הרווקים מדווחים בהכרח על משפחתם הגרעינית, וייתכן שהפער בשביעות הרצון בינם לבין הנשואים נובע מכך שחלק מהנשואים מדווחים על המשפחה שבחרו להקים ולא על משפחתם הגרעינית. הסבר אלטרנטיבי הוא ששביעות הרצון גבוהה יותר בקרב הנשואים, כיוון שיוצאים נשואים מרוצים יותר מהקשר עם משפחתם הגרעינית.

מדדי רווחה כלכלית

כאמור, היציאה מהחברה החרדית מתרחשת בגיל צעיר, שהינו תקופה קריטית להשתלבות בהשכלה ובתעסוקה. היוצאים הצעירים נמצאים בתקופה קריטית זו ללא השכלה שמאפשרת להם להשתלב בתעסוקה איכותית, וללא סיוע מהמשפחה שמאפשר להם תקופת הסתגלות או כניסה להשכלה גבוהה. כחיזוק לכך ניתן לראות כי בקבוצת הגיל הצעירה (20-29) שיעור היוצאים המדווחים כי הם מצליחים לכסות את ההוצאות החודשיות נמוך ב-7-12 נקודות האחוז בהשוואה לחרדים מבית וללא-חרדים בהתאמה (תרשים 17). בקרב קבוצות הגיל המבוגרות יותר, שיעור היוצאים שמדווחים כי הם מצליחים לסגור את החודש דומה לשיעור בקרב החרדים מבית, ונמוך מהשיעור בקרב הלא-חרדים.

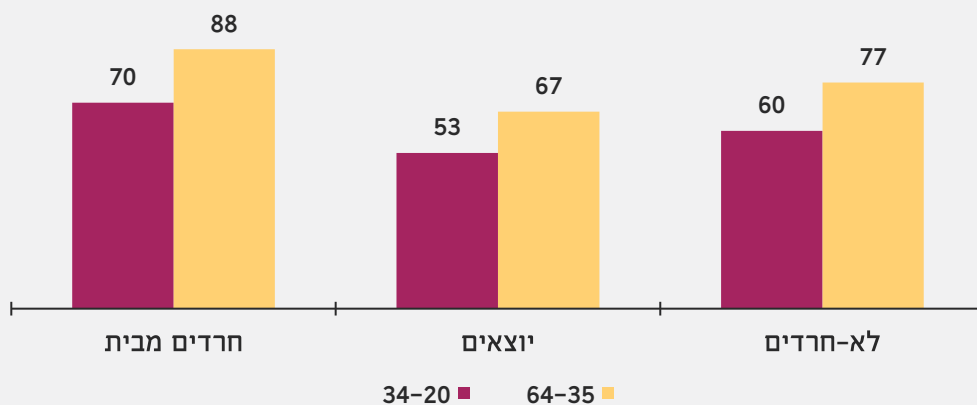
תרשים 17: שיעור המצליחים לכסות את ההוצאות החודשיות - לפי קבוצות גיל (%)

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023.

הפערים במצבם הכלכלי של היוצאים לאורך השנים מתבטאים גם בשיעורי הבעלות על דירות (תרשים 18). בקרב קבוצת הגיל המבוגרת (35-64), 67% מהיוצאים הם בעלי דירות. שיעור בעלי הדירות בקרב הקבוצות האחרות גבוה יותר: 77% מהלא-חרדים ו-88% מהחרדים מבית.

תרשים 18: שיעור בעלי דירה - לפי קבוצות גיל (%)

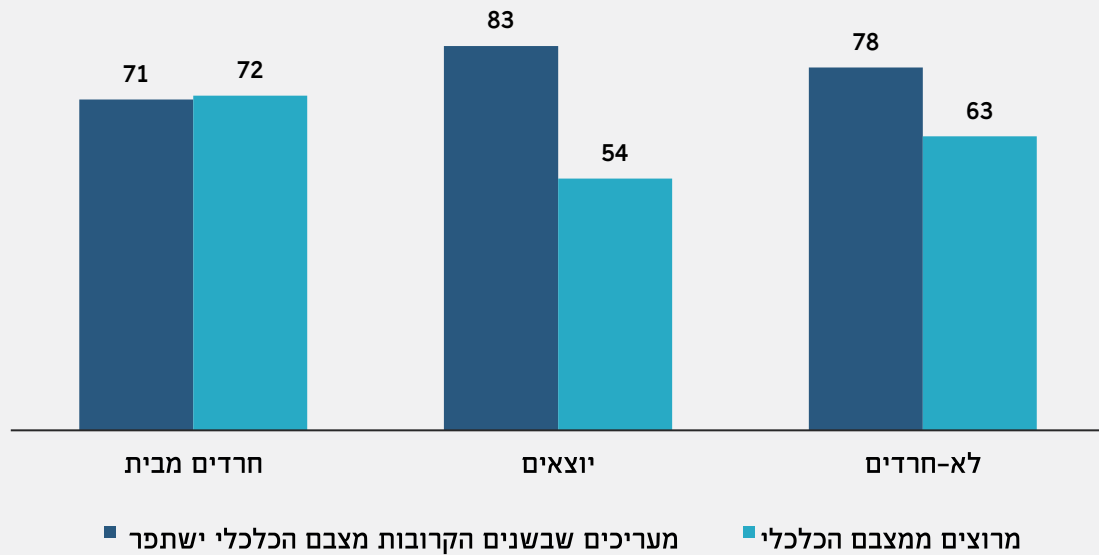

מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023. בעלות על דירה - מתגורר בדירה בבעלות אחד מבני משק הבית או שבבעלותו דירה אחרת (שאלה ברמת משק הבית).

פערים אלו יכולים להיווצר בהשפעת אובדן העורך המשפחתי והקהילתי של היוצאים. בעוד שבני גילם החרדים מסתייעים בהוריהם ובמוסדות קהילתיים (כגון גמ"חים) לרכישת דירות ולפרנסת המשפחה, היוצאים נדרשים לכלכל את עצמם ללא יכולת להיעזר במשפחה ובקהילה החרדית.

בהתאמה לקושי זה, שיעור גבוה מהיוצאים הצעירים אינם מרוצים ממצבם הכלכלי (תרשים 19). בקרב היוצאים רק 54% מביעים שביעות רצון ממצבם הכלכלי, לעומת 63% מהלא-חרדים, ו-72% מהחרדים מבית.

תרשים 19: שיעור שבעי הרצון ממצבם הכלכלי והאופטימיים בנוגע לעתיד - בקרב צעירים בני 20-34 (%)

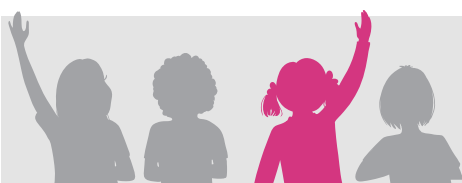
מקור: נתוני הסקר החברתי לשנים 2017-2023.

עם זאת היוצאים, שנמצאים בתחילת דרכם, אופטימיים בנוגע ליכולתם לשפר את מצבם: למרות האתגרים שהם מתמודדים עמם, 83% מהם מעריכים שמצבם הכלכלי ישתפר בשנים הקרובות.

פרק ה: מערכת החינוך החרדית והשכלת נשים יוצאות

3 נתיבים במערכת החינוך החרדית
העל-יסודית לבנות

1 **רוב הבנות**
תעודת סאלד או בגרות חלקית

2 **כרבע מהבנות**
תעודת בגרות מלאה

3 **מיעוט מהבנות**
תעודת סיום תיכון בלבד

3

לאחר התיכון, מרבית הבנות החרדיות לומדות לתעודה על
תיכונית בסמינר (כיתות י"ג-י"ד)

מהיוצאות למדו
לתעודה על תיכונית
24% לעומת 63% מהחרדיות מבית

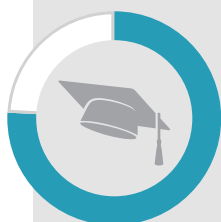

מהיוצאות למדו להכשרות
מקצועיות קצרות
32% לעומת 16% מהחרדיות מבית

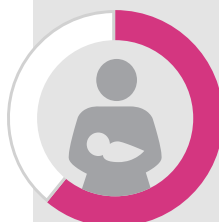

מהיוצאות הינן בעלות תואר
אקדמי או תעודה על-תיכונית
46% לעומת 63% מתוך הלא-חרדיות
ו-68% מתוך החרדיות מבית

נשים שיצאו ללא ילדים
76% בעלות השכלה על תיכונית
או סטודנטיות כיום

נשים שיצאו עם ילדים
61% בעלות השכלה על
תיכונית או סטודנטיות כיום

ה. מערכת החינוך החרדית והשכלת נשים יוצאות

בכל האמור בהשכלה, בוגרות החינוך החרדי אינן עשויות מקשה אחת. טיב ההשכלה והתעודה שברשותן של בוגרות מערכת החינוך החרדית נגזרות מסוג המוסד שלמדו בו ומהשלב שבו עזבו את מערכת החינוך.

בניגוד לגברים, רוב הבנות שלומדות במערכת החינוך החרדית לומדות לימודי ליבה בהיקף כמעט מלא. עם זאת שיעור הנשים שהן בעלות תעודת בגרות נמוך במידה ניכרת משיעורן בקרב הבוגרות של מערכת החינוך הממלכתית: רק 25% מבוגרות מערכת החינוך החרדית זכאיות לתעודת בגרות מלאה לעומת 89% בחינוך הממלכתי.

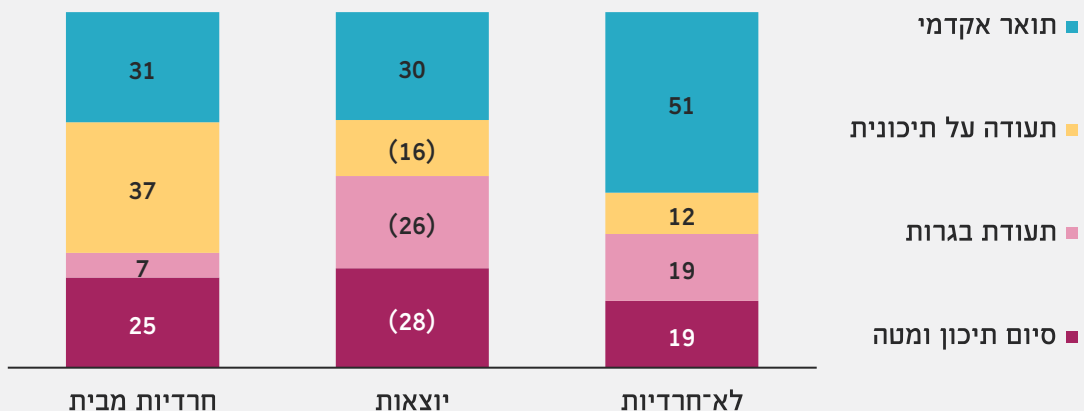
רוב התלמידות נבחנות בבחינות חיצוניות (בגרות או מבחני סאלד) בהיקף חלקי והן בעלות תעודת סאלד, המוקנית לבוגרות שנבחנו בהצלחה בבחינות אלו ומוכרת על ידי משרד החינוך כשוות ערך ל-11 יחידות לימוד. מיעוטן מגיעות מקהילות שמרניות במיוחד ואינן נבחנות באף מבחן סטנדרטי חיצוני. לאחר סיום התיכון רוב הבנות החרדיות ממשיכות לכיתות י"ג-י"ד (סמינר), ובסוף המסלול הן מקבלות תעודה על-תיכונית כגון תעודת מורה מוסמכת בכירה או תעודת הנדסאית מטעם מה"ט (המכון הממשלתי להכשרה בטכנולוגיה ומדע), ומיעוטן מקבלות תואר אקדמי. כך, השלב בו הבנות עוזבות את מערכת החינוך החרדית - לאחר תיכון או לאחר סמינר, יחד עם סוג התעודות המוקנות בבתי הספר בהן למדו, קובעים את ההשכלה אותה הן מקבלות ממערכת החינוך.

השכלת נשים יוצאות

יוצאות החברה החרדית עוזבות את מערכת החינוך החרדית בשלבים שונים: חלקן עוזבות לאחר סיום התיכון כשבבעלותן תעודת בגרות, סאלד או תעודת סיום תיכון פנימית, וחלקן עוזבות לאחר סיום כיתות י"ג-י"ד, עם תעודה מקצועית מהסמינר. שיעור מסוים מתוכן אך עוזבות לפני סיום התיכון, ללא תעודה כלל.

לפי הנתונים נראה כי בשונה מחרדיות מבית, שיעור גבוה מהיוצאות עוזבות את מערכת החינוך החרדית לפני סיום לימודי הסמינר (כיתות י"ג-י"ד): שיעור החרדיות מבית (חרדיות מבית חרדי) שהן בעלות תעודה על-תיכונית גבוה פי שניים משיעור היוצאות בעלות תעודה זו.

תרשים 20: התפלגות התעודה הגבוה ביותר של נשים בנות 25-64 (%)

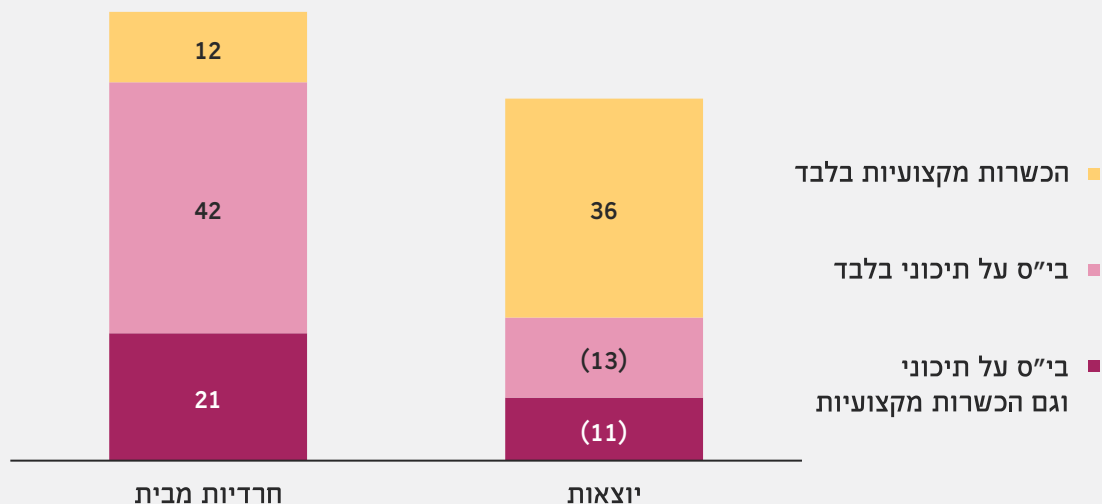
מקור: נתוני הסקר החברתי 2017 - 2023, נשים בנות 25-64. חרדיות מבית - חרדיות מבית חרדי. יוצאות - יוצאות החברה החרדית (חרדיות לשעבר). לא-חרדיות - יהודיות לא חרדיות מרקע לא חרדי.

יתרה מזאת, שיעור בעלות התואר האקדמי זהה בין חרדיות מבית ויוצאות, והוא נמוך במידה ניכרת משיעור בעלות התואר בקרב הלא-חרדיות (תרשים 20). פער זה בין היוצאות ובין הלא-חרדיות משקף קושי של היוצאות: שיעור גבוה מהן אינן בעלות תעודת בגרות והן נדרשות לבצע השלמות לפני הקבלה ללימודים אקדמיים.

סביר כי קשייהן הכלכליים של היוצאות כצעירות חסרות עורך משפחתי מקשים על יכולתן להשלים את הפערים ולרכוש השכלה: שיעור הנשים היוצאות שמדווחות על תחושת עוני ועל חוסר יכולת לכסות את ההוצאות דומה לשיעור בקרב הגברים היוצאים, וגבוה בהשוואה ללא-חרדיות.

כך הנשים היוצאות פונות לנתיבי השכלה הדורשים השקעה נמוכה יותר (תרשים 21): שיעור גבוה מהיוצאות לומדות בקורסים להכשרה מקצועית שאורכים לרוב חודשים ספורים ועלותם בהתאם (כגון הנהלת חשבונות, תכנות ונגרות). לעומתן, שיעור גבוה במידה ניכרת מהחרדיות מבית הן בוגרות סמינר והשיעור מתוכן שממשיכות לקורסים מקצועיים נמוך.

תרשים 21: התפלגות לימודים לא-אקדמיים בקרב בעלות רקע חרדי בנות 25-64 (%)

בסוגריים - ערך בקטגוריה שטעות הדגימה היחסית בה היא בין 0.15 ל-0.3.
 מקור: נתוני סקר החברתי של הלמ"ס לשנים 2007-2019, למעט שנת 2011 שבה לא הופיעה שאלת קורסים להכשרה מקצועית בשנים 2013-2016 שבהן לא ניתן לזהות בעלות רקע חרדי.
 בי"ס על תיכוני - נוסח שאלה: "האם למדת בבית ספר על תיכוני לא במסלול אקדמי? כגון: בי"ס לטכנאים והנדסאים, מוסד להכשרת מורים וגננות, בי"ס לאחיות."
 הכשרות מקצועיות - נוסח שאלה: "האם למדת בקורסים להכשרה מקצועית, כגון: הנהלת חשבונות, תכנות, נגרות?"

מדינת ישראל משתמשת בתמריצים שונים במטרה לשלב חרדים וחרדיות בתעסוקה איכותית: הגברים בוגרי החינוך החרדי חסרים לימודי ליבה, ולכן מתקיים מערך מכינות משמעותי שמטרתו סגירת הפערים הלימודיים. מכינות כאלו קיימות במוסדות השכלה גבוהה ומה"ט, ומסובסדות על ידי המדינה באמצעות מלגות ושוברים ייעודיים. לעומת זאת, בקרב הנשים, עיקר השקעת המדינה היא דרך סבסוד הלימודים בסמינר (כיתות י"ג-י"ד). בנוסף, לפי תקנות המל"ג, תעודת סאלד בשילוב תעודה על-תיכונית היא שוות ערך לתעודת בגרות בקבלה ללימודים אקדמיים.

הנשים היוצאות נופלות אפוא בין הכיסאות: חלקן הגדול עוזבות את מערכת החינוך החרדית לפני קבלת תעודה על-תיכונית, שמאפשרת השתלבות בתעסוקה איכותית ואף המשך להשכלה אקדמית, אבל במקרים רבים היוצאות אינן עומדות בקריטריונים למלגות להשלמת התעודה שברשותן לתעודה העומדת בתנאי הסף לקבלה להשכלה גבוהה מבחינת

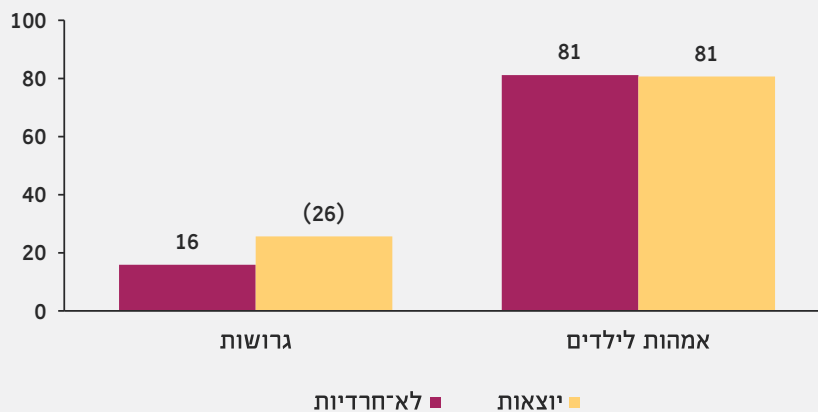
מה"ט, הנשים זכאיות להשתתפות בתוכנית השוברים של מה"ט למימון חלקי של שכר הלימוד להכשרה מקצועית, אך המלגות מיועדות לגברים בלבד. במוסדות האקדמיים, המכינות הייחודיות לבוגרי החינוך החרדי מיועדות רק לגברים או מתקיימות במוסדות המלמדים בהפרדה מגדרית בעלי אופי חרדי. בנוסף, שיעור הגיוס הנמוך בקרב היוצאות משפיע על זכאותן למלגות המיועדות לחיילים משוחררים, דרך גברים יוצאים רבים מממנים את הלימודים במכינות.

כך שיעור היוצאות בעלות תעודה על-תיכונית או תואר אקדמי נמוך במידה ניכרת הן מהחרדיות מבית והן מהלא-חרדיות, והן כנראה נאלצות להסתפק בהשתתפות בקורסים להכשרות מקצועיות, שנתיבי ההשתלבות של בוגריהם בתעסוקה איכותית נמוכים יותר.

יציאה עם ילדים

שיעור הנשים היוצאות שהן גרושות, אלמנות או פרודות גבוה יותר משיעורן בקרב נשים לא-חרדיות - 26% בקרב היוצאות לעומת 16% מהנשים הלא-חרדיות - ושיעור בעלות הילדים מקרבן זהה. הבדלים אלו בין האוכלוסיות עשויים לנבוע מגיל היציאה ומהשלב בחיים בזמן היציאה, וייתכן שהם משקפים שיעור ניכר של נשים יוצאות שעוזבות את החברה החרדית לאחר שהתחתנו והביאו לעולם ילדים.

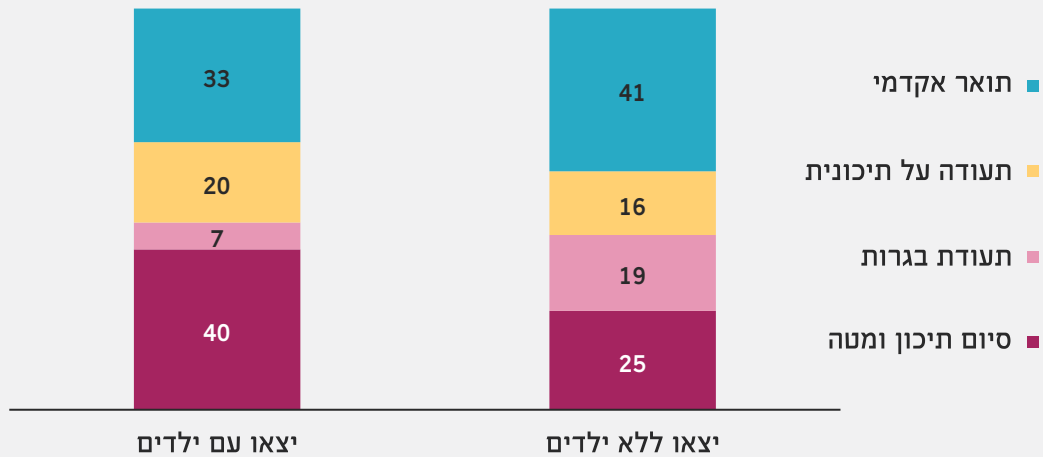
תרשים 22: שיעור גרושות ואמהות לילדים בקרב לא חרדיות כיום בנות 25-64 (%)

בסוגריים - ערך בקטגוריה שטעות הדגימה היחסית בה היא בין 0.15 ל-0.3. מקור: נתוני הסקר החברתי 2017 - 2023, נשים בנות 25-64. גרושות: כולל גרושות, פרודות ואלמנות.

חיזוקים לכך ניתן לראות בנתוני סקר שערך ארגון יוצאים לשינוי בקרב חרדים לשעבר ("סקר ההשתלבות"), ולפיהם קיים הבדל בסטטוס ההשכלה של משיבות שיצאו כאמהות עם ילדים לעומת משיבות שיצאו ללא ילדים: 40% מהנשים שיצאו כאמהות עם ילדים הן בעלות תעודה נמוכה מתעודת בגרות, לעומת 25% מהנשים שיצאו ללא ילדים (תרשים 23).

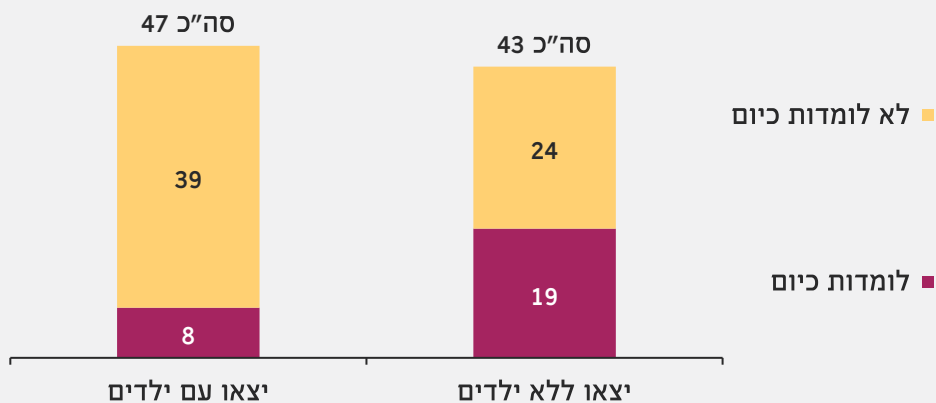
תרשים 23: התפלגות התעודה הגבוהה ביותר - לפי סטטוס ילדים בעת היציאה (%)

מקור: סקר ההשתלבות. הסקר הופץ באופן מקוון על ידי יוצאים לשינוי בחודשים מרץ-אפריל 2024. לסקר השיבו 264 יוצאות שיצאו ללא ילדים ו-120 שיצאו עם ילדים, בנות 25 ומעלה.

שיעור דומה בשתי הקבוצות הן חסרות תואר אקדמי או תעודה על תיכונת (44%-47%), אך הקבוצות נבדלות בשיעור חסרות התעודות שהן סטודנטיות כיום: 39% מאלו שיצאו כאימהות עם ילדים הן חסרות תעודה ואף לא לומדות כיום, לעומת 24% בקרב אלו שיצאו ללא ילדים (תרשים 24). כתוצאה מהבדלים אלו, 76% מהמשיבות שיצאו ללא ילדים הינן סטודנטיות או בעלות השכלה על תיכונת, לעומת 61% מהמשיבות שיצאו כאימהות עם ילדים.

תרשים 24: סטטוס לימודים כיום - חסרות תעודה אקדמית ועל תיכונת (%)

מקור: סקר ההשתלבות. הסקר הופץ באופן מקוון על ידי יוצאים לשינוי בחודשים מרץ-אפריל 2024. לסקר השיבו 264 יוצאות שיצאו ללא ילדים ו-120 שיצאו עם ילדים, בנות 25 ומעלה.

לסיכום, שיעור בעלות השכלה על-תיכונית בקרב הנשים היוצאות נמוך בהשוואה לנשים חרדיות ולא־חרדיות, למרות שמרביתן לומדות את רוב לימודי הליבה בבית הספר. שיעור נמוך זה נובע ככל הנראה מכך שנשים יוצאות רבות עוזבות את מערכת החינוך החרדית ללא תעודת בגרות, המאפשרת השתלבות בהשכלה גבוהה, וללא תעודה על-תיכונית, המאפשרת השתלבות בתעסוקה איכותית יותר. ייתכן שהמחסור בתעודה מוכרת, ובנוסף קשיים כלכליים הקשורים ביציאה ובהיותן חסרות עורך כלכלי משפחתי, מהווים חסם להשתלבות בהשכלה גבוהה ובתעסוקה איכותית. חסם נוסף עומד בפני נשים שיוצאות לאחר חתונה וילדים, ונדרשות לכלכל את ילדיהן בנוסף.

www.leshinuy.org

